

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

- Dansk Numismatisk Forening • Føroya Myntsavnarafelag • Myntsafrarélag Íslands •
- Norsk Numismatisk Forening • Numismatiska Föreningen i Åbo • Skånes Numismatiska Förening •
- Nationalmuseets Myntkabinett • Den kgl. Mønt- og Medaillesamling • Kungl. Myntkabinetet •
 - Lunds Universitets Historiska Museum • Myntkabinetet, Universitetet i Oslo •
 - Suomen Numismaattinen Yhdistys • Svenska Numismatiska Föreningen •
 - Uppsala universitets myntkabinett • Numismatiska Forskningsgruppen •
 - Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns •

Myntbroschen – Ett auktionsobjekt med överraskningar

Dannebrogsmoneten og andre mønster med faner

Møntprægning i Hedeby cirka 1015-1040

Nye og gamle fund fra Æbelholt kloster i det nordlige Sjælland

Nr. 2 • Marts 2019

KORSFARERMØNTER

EV 501. Antiochea. Bohemund III 1163-1201. AR Denier.	VF	450,-
EV 503. Antiochea. Rupinus 1216-19. AR Denier.	VF	400,-
EV 516. Athen. Florent Hainault 1289-97. AR Denier.	aVF	275,-
EV 517. Athen. Isabel Villehardouen 1297-1301. AR Denier.	aVF	275,-
EV 491. Cyprus. Hugo IV 1324-58. AR Besant.	VF/XF	850,-
EV 485. Jerusalem. Amaury 1136-74. AR Denier. Tower of David.	VF	600,-
EV 493. Tripolis. Bohemund VI 1251-75. AR Gros.	XF	1000,-
EV 494. Tripolis. Bohemund VII 1275-87. AR Gros.	gVF	1000,-

MØNTER OG PENGESEDLER KØBES OG SÆLGES

HAFNIA COINS | FINN RASMUSSEN

GL. KONGEVEJ 172,A | DK 1850 | FREDERIKSBERG C
+45 - 3321 7127 | WWW.HAFNIACOINS.DK | HAFNIACOINS@GMAIL.COM
ÅBEN TIRSDAG – FREDAG KL. 11.00 - 17.30

LUKKET MANDAG OG LØRDAG

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nordisk Numismatisk Union Medlemsblad er udgivet siden 1936 af Nordisk Numismatisk Union.

Udkommer i 2019 med fire numre: januar, marts, september og oktober.

Ikke medlemmer kan tegne abonnement ved henvendelse til Dansk Numismatisk Forening:
John Lind – johnlind59@gmail.com

Redaktion:

Fungerende hovedredaktør:

Museumsinspektør, Jens Christian Moesgaard
Den kgl. Mønt- og Medaillesamling,
Nationalmuseet, DK-1220 København K
jens.christian.moesgaard@natmus.dk

Ansvarlig over for presseloven:

Formand for Dansk Numismatisk Forening,
Preben Nielsen.

Lokalredaktioner:

Møntkabinetterne i de enkelte lande

Norge:

Håkon Roland,
hakon.roland@khm.uio.no

Island:

Sigurdur H. Palmason,
shp@cb.is

Sverige:

Cecilia von Heijne
Cecilia.vonHeijne@shm.se

Finland:

Frida Ehrnsten,
frida.ehrnsten@helsinki.fi

Annonceredaktion:

Preben Nielsen
Galionsvej 12, 2 th., 1437 København K
Tlf. (dag) + 45 20 20 78 16
formand@numismatik.dk

Eftertryk af artikler med videre kun med forfatterens tilladelse og kun med angivelse af kilden.

Afleveret fra trykkeriet i uge 10
Frederiksberg Bogtrykkeri A/S.

INDHOLD

Artikler

Bo Gunnarsson

**Myntbroschen – Ett auktionsobjekt
med överraskningar** 37

Jens Christian Moesgaard

**Dannebrogsmoneten og andre
mønter med faner** 47

Jens Christian Moesgaard

**og Volker Hilberg
Møntprægning i Hedeby
cirka 1015-1040** 54

Jens Christian Moesgaard

**Nye og gamle fund fra Æbelholt kloster
i det nordlige Sjælland** 58

Personalia

Michael Andersen

**Else Ramussen modtager
Den kongelige Fortjenstmedalje** 61

Jørgen Steen Jensen

David Michael Metcalf 1933-2018 62

MØNTAUKTIONER

Dit jyske alternativ når du skal købe og sælge
Vi afholder 2 årlige møntauktioner, forår og efterår
Kontakt os for salg af enkeltmønter, samlinger og gl. sedler

Vore traditionelle auktioner indeholder altid mange
spændende ting, moderne møbler, smykker, kunst m.m.

Se vor hjemmeside www.ho-auk.dk for næste auktionsdato

HOLSTEBRO AUCTIONER

Stationsvej 76, 7500 Holstebro, Tlf. 97 40 11 11

www.ho-auk.dk

Myntbroschen – Ett auktionsobjekt med överraskningar

Av Bo Gunnarsson

Timeline Auctions är en engelsk auktionsfirma med säte i East Horndon, Essex, sydväst om London som har inriktat sig på att sälja klassiska antikviteter, mynt, och naturhistoriska föremål från hela världen. På auktionen som hölls i december 2016 såldes ett intressant objekt som efter en lyckosam budgivning hamnade i författarens ägo. Under avdelningen "Antiquities Saxon" såldes en brosch med ett bysantinskt mynt infattat i fem pärlringar beskrivet som: "Viking Brooch Inset with Byzantine Coin". Baksidan hade en skadad fästanordning med ett nälfäste och en böjd nålhållare, men där själva nälen tyvärr saknades. Pärlringarna och fästanordningen var korroderade och såg till färgen ut att vara någon form av oädel metall eller bronslegering. Myntet, en miliaresion slaget i Konstantinopel under Basil I, var däremot i mycket gott skick. Auktionsobjektet hade den intetsägande proveniensen: "Property of a Middlesex gentleman; acquired in the 1980s".

Första överraskningen kom när broschen lämnades in för analys på Acta KonserveringsCentrum AB som konstaterade att infattningen inte alls var av brons utan av silver. Det korroderade silvret hade en kraftig beläggning av silverklorid och på baksidan även gröna ärgfläckar som visade på en hög inblandning av koppar. Att myntet inte fått samma korrosionsbeläggning berodde på dess höga silverhalt till skillnad från infattningens. Silverklorid är en svårloslig korrosionsprodukt som är mycket svår att avlägsna.¹ Med analysen som bakgrund och några månaders övervägande gjordes ändå ett par försiktiga försök på broschens baksida för att få klarhet i hur känslig silverlegeringen var och vilken metod som skulle kunna användas för att avlägsna korrosionen. Efter ett tidsödande arbete kunde silverkloridbeläggningen gradvis avlägsnas och broschen började återfå sin ursprungliga skönhet.

Myntbroschen i British Museum

Nästa överraskande upptäckt var en i stort sett identiskt utformad brosch i British Museums samlingar men med ett engelskt mynt i infattningen. Pärlringarna och nälfattningen har så lika utförande att det knappast råder någon tvekan om att samma verkstad eller mästare har tillverkat de båda broscherna. Broschen med det engelska myntet visades upp av Mr. D. F. Spink på British Numismatic Society's möte i maj 1950 med beskrivningen att det var en "Edward the Elder penny i en samtida anglosaxisk infattning, med bibehållen nål och fattning, använd som brosch". Broschen uppgavs komma från ett stort fynd av anglosaxiska mynt gjort i Rom ca 20 år tidigare. Fyndet bedömdes då ha deponerats omkring år 930. Broschen väckte bevisligen så stort intresse att British Museum köpte den av Spink & Son.²

1 Acta KonserveringsCentrum AB, konserveringsrapport 2017 04 03.

2 BNJ. 26, 1951, p 234, pl B:9.

Mer information gick att hitta hos British Museum. Fyndplatsen anges till Villa Wolkonsky som, belägen på Esquilinen en av Roms sju kullar, omfattar en yta av 4,5 hektar med flera lämningar från antikens Rom där den mest spektakulära är de 36 valvbågarna av en utlöpare från Kejsar Claudius akvedukt, färdigställd år 52.³ Vid tiden för fyndet var Villa Wolkonsky Tysklands ambassad. 1951 köptes egendomen av den brittiska regeringen för att inrymma den brittiska ambassaden och är numera den brittiska ambassadörens residens.⁴

Med en märklig skrivning avisar British Museum att broschens skulle ha ingått i fyndet av de anglosaxiska mynten på ”grundval av konfidentiella bevis” dokumenterade i Department of British and Medieval Antiquities. Samtidigt kan man läsa att broschens överensstämmer tidsmässigt med det skingrade fyndet från 1929/30, nu med bedömningen att ha deponerats tidigast år 927. Broschen uppskattas att ha tillverkats ca 920.⁵ Ytterligare efterforskningar visade att det fanns uppgifter om att mynten i stället hade hittats vid anläggandet av Vatikanens radiostation omkring 1928. Men även här verkade det finnas tvéksamheter och vissa förnekade korrektheten kring fyndomständigheterna. Oavsett detta går fyndet nu i litteraturen under benämningen ”the Vatican hoard”.

Fyndet innehöll 517 anglosaxiska mynt med majoriteten, 437 stycken, från Edward the Elder (899-924). Bland de övriga mynten fanns det 26 stycken slagna för ärkebiskop Plegmund i Canterbury vilket ger en intressant koppling som beskrivs nedan. Tyvärr skingrades fyndet och såldes på Glendinings auktioner i maj 1929 och i november 1930. British Museum hade dock möjligheten att förvärva några mynt ur fyndet och ett försök till rekonstruktion baserat på dessa och på kataloguppgifterna från försäljningarna publicerades i BNJ 1963.⁶ Som kuriosum kan nämnas att ett Edward the Elder-mynt från fyndet nyligen såldes på Spink i London.⁷ Även om broschens och fyndet överensstämmer tidsmässigt finns i dag inga bevis för att de hittats tillsammans samtidigt som bevisen kring det motsatta verkar vara vaga.

Broscherna och mynten

Frånsett det infattade mynten så har de båda broscherna i det närmaste samma storlek och utförande, den på British Museum mäter 35 mm och Timeline-broschen 36 mm och de väger 10,5 respektive 11,2 g.⁸ Infattningarna är gjorda i filgranteknik med pärlformad silvertråd i fyra ytterlikformade ringar och en eller två inre smalare ringar i anslutning till myntet. Nålfattningen är tillverkad av band av rillad silverplåt, en teknik som man även kan se hos öglorna till hängda mynt i vikingatida fynd. De rillade banden på broschens med det bysantinska myntet är kraftigt kopparhaltiga. Utan närmare analys verkar det som att de har ett ytskikt med högre silverhalt som möjligtvis har tillkommit genom vitsjudning.⁹

Om silverlegeringen är lika låghaltig på broschens i British Museum är inte känt. Mynten i de båda broscherna är mycket fina och visar inga direkta spår av cirkulation även om det bysantinska myntet har en del repor som möjligtvis tillkommit vid tillverkningen av broschens eller vid en tidigare ovarsam rengöring. På frånsidan finns en ristning som kan vara en avsiktlig graffiti. Myntet i broschens på British Museum är en penny från Edward the Elder (899-924) med kungens vänstervända porträtt på åtsidan omgiven av texten +EADVVEARD REX. På frånsidan läser man myntmästarnamnet Framwis.

Både åtsidans och frånsidans text är retrograda. British Museum beskriver myntet som *en imitation av ett mynt från Edward the Elder, troligtvis*

Fig. 1. Myntbroschen efter att den kraftiga silverkloridbeläggningen avlägsnats.

Foto: författaren.

Fig. 2. Broschen på British Museum. Bilden något beskuren, nälens fulla längd framgår inte.

Med vänligt tillstånd av British Museum, ©Trustees of the British Museum.

samtida kopia. Om det är en samtida kopia eller en ordinär prägling från Edward the Elder är svårt att avgöra. I det stora fyndet från Morley St. Peter i England, finns ett stort antal av Edward the Elders porträtmynt representerade.¹⁰ Här kan man se att mynten förekommer med både höger och vänstervänd porträttbild och allt från helt korrekta inskrifter, läsbara retrograda, till helt förvirrade. Dock skiljer sig utförandet av det välgjorda porträttet från regentens andra kända porträtmynt. Myntmästaren Framwis är däremot känd från andra stammar.¹¹

Den andra broschens bysantinska mynt är en miliariesion från Basil I (867-886) slaget i Konstantinopel (Sear¹² 1708). Åtsidan visar ett kors placerat på en trappstegsformad upphöjning över en glob omgiven av texten IHΣΨS XRISTΨS ΝICA. Frånsidan bär den sexradiga texten + bASI / LIOS CE / COHSTAH / TIH PISTV / bASILIS / ROMEO. Med Basil I kom den makedonska dynastin till makten och därmed starten på en tvåhundraårig blomstrande storhetstid både makt och kulturmässigt för det bysantinska riket.¹³

Myntbroscher i litteraturen

Tekniken som används för de två broscherna är att man utgått från ett präglat mynt som infattats i filigranteknik med fem koncentriska ringar av pärlad silvertråd. På baksidan finns en nälfattning tillverkad av rillad silverplåt som är hårdlödd.

3 <https://roomfordiplomacy.com/rome-2-villa-wolkonsky-1947-51/>

4 en.wikipedia: Villa Wolkonsky.

5 www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=90323&partId=1&object=20870&page=1

6 O'Donovan M. A. 1963.

7 Spink, 3 July 2018- The Williams Collection part II, no. x138.

8 Uppgifterna om vikt och diameter för Edward the Elder-broschen, se tabell 1, har förmedlats av Thomas Williams på British Museum.

9 För ytterligare information, se Björk J.-O. 2015.

10 Tack till Jens Christian Moesgaard som informerad om fyndet

11 North J. J. 1994, pp 126-129, plate 11.1-2. Clough T.H.McK. 1980.

12 Sear D.R. 1974, pp. 281-282.

13 Malmer B. 1968, p. 29-32.

En snabb litteraturstudie över myntbroscher under den aktuella perioden visar att de har tillverkats i flera olika tekniker och utföranden. "Mynten" är oftast någon form av imiterade myntavbildningar, dubbel eller enkelsidiga mer eller mindre lika ett verkligt mynt. Även brakteat-präglade myntliknande tunna silverplåtar har använts. Infattningarna kan vara allt ifrån formen av enkla pärlringar till flerradiga med pärltråd i olika storlekar och även i kombination med tvinnad tråd.¹⁴ Även om det ser ut som ett äkta filigranarbete så handlar det vanligast om gjutna myntbroscher, förmodligen med ett riktigt filigranarbete som förlaga till gjutformen. Metallegeringarna som använts är tenn/bly, brons, koppar och i några enstaka fall även silver.

Reguljära mynt har sällan använts, det är först in på mitten av 1000-talet som de förekommer och då med nälfattningen fäst direkt på myntet utan annan infattning. Ofta finns bara spår kvar av nälfattningen vilket tyder på att den varit mjuklödd eller utförd i oädel metall. En grupp gjutna broscher från engelska fynd har islamska dirhamer som myntliknande förebild. I två av fallen är broscherna dubbelsidigt gjutna i gjutformar som måste ha tillverkas med utgångspunkt från en brosch i filigranteknik.¹⁵ En vacker brosch i Yorkshire Museum, med ett utseende som påminner om de två i artikeln men med en extra kraftigare yttre pärlring, är gjuten i silver. Myntbilden liknar ett senromerskt mynt med förvirrad inskrift.¹⁶ Detta är ytterligare ett exempel på att man måste ha utgått från en brosch tillverkad i filigranteknik när man framställt gjutformen. Generellt visar artiklarna som studerats att mynten eller mer korrekt de myntliknade bilderna som förkommer på broscherna med några ytterst få undantag, bl.a. de gjutna med islamska myntförebilder, är porträttbilder. Konceptet att göra myntbroscher verkar ha hämtats från Friesland där man hittat ett flertal broscher och även halvfabrikat för tillverkning.¹⁷

M. Dolley hade 1971 noterat nio fynd av myntbroscher i England. År 1997 infördes *Portable Antiquities Scheme* för att registrera fynd gjorda av privatpersoner i England och Wales.¹⁸ Initiativet innebar att ett stort antal arkeologiska fynd började registreras. Leahy (2006) noterar att under en period på tio år efter starten hade ytterligare 36 myntbroscher registrerats.¹⁹ I en doktorsavhandling av R. Weetch från 2014 finns ca 120 myntbroscher dokumenterade.²⁰ Generellt visar den på att broscherna i huvudsak är gjutna i legeringar av bly eller koppar. Broscher i silver, utförda i filigranteknik är extremt ovanliga. Förutom de två broscherna i filigranteknik som beskrivs av författaren, finns också den så kallade "Canterburybroschen" i Ashmolean Museum, Oxford. Canterburybroschen med 12 pärlringar, omväxlande med fina och grövre pärlor och en infattad imitation, stilistiskt baserad på ett mynt från Eadgar (959-975), är ett imponerande smycke.

Magnifik brosch i skånefynd

Som ett tillägg måste den magnifika broschen som hittades i Gärnsäs, Östra Herrestads socken i Skåne nämnas. Fyndet gjordes så tidigt som 1729 och var ett depåfynd med bitsilver, ett flertal föremål och ca 1500 mynt.²¹ Av föremålen är endast tre bevarade och däribland den fina broschens som nu finns på Historiska museet vid Lunds Universitet under inventarienummer 6609. Fyndet har deponerats tidigast 1016 baserat på uppgifterna att det innehöll mynt från Knut den Store.

Broschen är även i det här fallet utförd i filigranteknik men med växlande storlek på pärlringarna. Med vikten 21,4 g och diametern 43,1 mm, är den något större än de två ovanstående beskrivna broscherna, vilket

Fig. 3 Gärnäsbroshen
Foto: författaren.

också har inneburet att man förstärkt filigraninfattningen med band av rillad silverplåt. Myntet är dock en gjuten avbildning av vad som förefaller vara ett merovingiskt mynt men med en frånsida som har inspirerats av bysantinska förebilder.²²

Med tydlighet ser man att de båda broscherna utförandemässigt är mycket lika varandra med sina pärlringar och nälfattningar. Båda anges vara anglosaxiska. Att en av dem är funnen i Rom är belagt men tyvärr saknas relevant proveniens och eventuella fyndomständigheter för den andra. Den ena broshen har ett anglosaxiskt mynt från Edward the Elder (899-924) regering och den andra ett bysantinskt från Basil I (867-886) med präglingsperioden 868-879, det vill säga en tidsskillnad på minst 20 år. Med British Museums datering av broshen till ca 920 så kan det bysantinska myntet ha varit präglat ca 50 år tidigare. Inget av mynten visar några omfattande spår av slitage.

Peterspenning

Förutom "Vatican hoard" beskrivet ovan finns det ytterligare fem betydelsefulla fynd av anglosaxiska mynt i Rom eller dess närhet. De flesta är funna på 1800-talet och endast två är väldokumenterade, "Vatican hoard" nedlagt tidigast 927 och "Forum hoard", nedlagt ca 945, med 828 mynt, huvudsakligen från Edward the Elder (899-924), Athelstan (924-939) och Eadmund (939-946). I fyndet fanns också ett bysantinskt guldkrantz slaget mellan ca 832-839 under Theophilus (829-842) regering. Utöver dessa finns dokumenterade äldre försäljningar av anglosaxiska mynt som sagts funna i italiensk jord och även mynt utan proveniens, exempelvis sex mynt förvarade i Vatikanens bibliotek.²³

Tolkningen av fynden i Rom är att det handlar om "Romefeoh" eller "Romescot", den avgift eller allmosa, med sitt ursprung från 700-talet, som skickades direkt till påvestolen. Bruket sägs ha införts i samband den allmosa som kung Ina av Wessex lämnade vid sin pilgrimsfärd till Rom

14 Stenberger M. 1951, pp. 66-90.

15 Archibald M. M. 2007.

16 Leahy K. 2006, p. 275, plate 12:1, Berghaus P. 1994, p. 110, Abb. 71:6.

17 Berghaus P. 1965, Berghaus P. 1994, Leahy K. 2006, pp. 267-285, Stenberger M. 1951, pp. 82-83.

18 <https://finds.org.uk/>

19 Leahy K. 2006, p. 267.

20 Weetch R. 2014.

21 von Heijne C. 2004, p. 256, Stenberger M. 1951, pp. 75-76.

22 Tack till Gitte Tarnow Ingvardson, LUHM för möjligheten att få se och fotografera broshen från Gärnäs.

23 Blunt C. E. 1974, pp. 142-143, Blunt C. E. 1986.

725 och som senare blev en årlig betalning under benämningen Peter's pence, peterspenning. I ett kodex utfärdat av kung Eadmund nedtecknat 942 eller 944-6 har man gjort följande tolkning av texten: *We enjoin upon every Christian man, in accordance with his Christian profession, to pay tithes and church-dues and Peter's Pence (Romfeoh) and plough-alms. And if anyone refuses to do so, he shall be excommunicated.* I ett motsvarande för kung Edgar nedtecknat mellan 955-963 kan man läsa: *And every hearth-penny is to be paid by St. Peter's day. And he who has not rendered it at that appointed day is to take it to Rome, and 30 pence in addition, and to bring back a document showing that he has handed over the amount there.*

I de engelska krönikorna finns flera beskrivningar över besök i Rom för att överlämna allmosor till påvestolen. Det finns även beskrivet att några av ärkebiskoparna av Canterbury besökte påven för att personligen ta emot sitt pallium²⁴ för vilket också förväntades en betalning.²⁵ En av dessa var Ärkebiskop Wulphelm.²⁶ År 883 reste abbot Beornhelm till Rom med allmosor som utlovats av kung Ælfred. I Æthelweard's Chronicle beskrivs att Plegmund, ärkebiskop av Canterbury, år 908 framförde allmosor till Rom på folkets och kung Edwards uppdrag och i Anglosaxon Chronicle skrivs att Ärkebiskop Wulphelm besöker Rom 927. Det finns även beskrivet att många engelsmän dödats av Saracenerna, nedtecknat både 921 och 923, när de på väg till Rom passerat passen i Alperna.²⁷

Man kan ju givetvis fråga sig varför "peterspenningen" grävdes ner för att hittas nästan 1000 år senare. När det gäller "Vatican hoard" som bedöms ha deponerats strax efter 927, så kan detta mycket väl ha sammanfallit med oroligheterna som kulminerade sommaren 928 då påven Johannes X störtades och blev kastad i fängelse, där han troligtvis också mördades. Även hans bror Petrus som var perfekt i Rom mördades denna sommar. Av samma skäl kan "Forum hoard" ha deponerats vid oroligheterna efter påve Marinus II död i maj 946.²⁸ Förutom mynten i fyndet fanns ett par praktfulla spännen med ornament och text inlagda i niello som förmodligen tillhörde den väska som mynten förvarats i. Byggt på bl.a. bokstävernas utförande har man bedömt att de är av anglosaxiskt ursprung. Det ena spännet i paret har inskriften: +DOMNO MA och den andra: +RINO PAPA och tolkningen är att det skall läsas sammansatt som +DOMNO MARINO PAPA+, d.v.s. Herre Påve Marinus. Väskan med spännen tros vara ämnade som en gåva direkt till påven.²⁹

Bysantinska mynt

Bysantinska silvermynt, miliariesion, är extremt ovanliga i engelska och tyska fynd och även mycket ovanliga i skandinaviska trots de omfattande östliga handelsrutterna.³⁰ I Sverige har man, med fyndproveniens, registrerat 558 miliariesia, varav 493 är funna på Gotland.³¹ Den totala siffran är anmärkningsvärt låg jämfört med de ca 84 000 islamska dirhamer som hittats.³² I Danmark har man påträffat 35 miliariesia, med största delen av fynden koncentrerade till Bornholm, och i Norge och Tyskland tillsammans strax över 20 mynt.³³ Söker man i SCBI och EMC databaser för England hittar man endast en 2/3 miliariesion slagen under Constantine X (1059-1067).³⁴ Totalt för Skandinavien, Tyskland och England är siffran strax under 620 mynt (varav över 80% är funna på Gotland och Bornholm).³⁵ Det som dock är signifikant för dessa är att den klart övervägande delen är präglade under perioden 945-990.³⁶ I de svenska fynden finns endast ett mynt från Basil I regering. Myntet, som är halverat och perforerat, är funnit i Häffinds, Burs socken på Gotland.³⁷

Det som också är påtagligt är att antalet hängda mynt, d.v.s. perforerade eller försedda med någon form av ögla, är stort i det bysantinska fyndmaterialet.

I de svenska fynden är 28 % hängda vilket jämfört med förekomsten hos motsvarande ca 3500 tyska och engelska mynt ur åtta gotlandsfynd visar siffror på 2 respektive 4%. De bysantinska mynten har i större omfattning burits som smycken vilket kan tillskrivas de religiösa bildmotiven.³⁸ Jämfört med de samtida arabiska mynten ser man dessutom att de bysantinska i högre utsträckning har hängt orienterat i linje med symbolerna, i det här fallet korset.³⁹

Hur har då ett bysantinskt mynt som dessutom inte är ett porträttmynt hamnat i en brosch som tillverkats inom anglosaxiskt område och hur kan Edward the Elder-broschen funnit sin väg till Rom? Att de båda broscherna med sitt, främst myntet, identiska utförande måste komma från samma mästare eller verkstad är högst troligt. Bysantinska miliarektion i nordeuropeiska fynd är mycket ovanliga och i synnerhet så tidiga som från Basil I. Att myntet i Basil I-broschen kommit till England via de nordostliga handelsvägarna över de ryska flodsystemen får betraktas som mindre sannolikt.

Ett försök till tolkning, eller kanske vild spekulation, är att Edward the Elder-broschen tillverkats av en mästare nära den kungliga eller kyrkliga sfären och sedan burits av en av kungens eller kyrkans män under sin resa för att lämna "peterspenning" till påven i Rom. Broschen skulle rentav kunnat vara ämnad som en gåva till påven och kanske man till och med skulle tillåtas att leka med tanken att den fanns med Ärkebiskop Wulphelm och hans följe vid resan till Rom 927. Som nämnts ovan finns det varken bevis för eller emot att broschens hittades tillsammans med "Vatican Hoard". Att de är samtida är helt klart och att fyndet innehöll flera mynt⁴⁰ från ärkebiskop Plegmund av Canterbury (890-923) gör inte kopplingen till ärkebiskop Wulphelm och hans följe mindre trolig.⁴¹ Plegmund var för övrigt den siste ärkebiskopen i Canterbury som lätt präglade mynt.⁴²

24 Sv Wikipedia: *Pallium* är ett värdighetstecken för ärkebiskopar i den romersk-katolska kyrkan, bestående av en vit, med sex svarta kors prydd krage eller ylleband, vävd av ull från lamm i ett kloster i Rom.

25 Naismith R. och Tiniti F. 2016, pp. 41-42.

26 En. Wikipedia: Wulphem var Ärkebiskop i Canterbury från år ca 926 till sin död i februari 941. Han reste till Rom för att personligen få sitt pallium från påven Johannes X. (wikipedia källa: Leyser "Wulphelm" *Oxford Dictionary of National Biography*).

27 O'Donovan M. A., 1963, pp. 8-9.

28 Ibid, p. 10, Metcalf D. M. 1992, p. 63.

29 Blunt C. E., 1974, Appendix I, p. 141, Campbell J. G. 1992, pp. 95- 97, Naismith R. 2016, p. 36, Naismith R. och Tiniti F. 2016, pp. 48-50.

30 Morrison C. 2014, Whitting P. D. 1961.

31 Hammarberg, Malmer & Zachrisson 1989, p. 107, Jankowiak M. 2016, p. 119, table 5.1.

32 Jonsson K. 2016, p. 9.

33 Horsnæs H. 2015, p. 51. Jankowiak M. 2016, p. 119.

34 SCBI respective EMC databaser: <http://www-cm.fitzmuseum.cam.ac.uk/dept/coins/projects/scbi/>

35 Siffran får ses som en storleksmässig indikation eftersom den varierar mellan olika källor och dessutom om den endast anger mynt med fyndproveniens eller samtliga kända.

36 Jankowiak M. 2016, pp. 119, 123.

37 CNS 1.2, Gotland, Bäl-Buttle, fynd 39:1439, p. 205, plate 21.

38 Hammarberg, Malmer & Zachrisson 1989, pp. 13-14.

39 Audi F. 2018, Catalogue I.

40 O'Donovan M. A. 1963, pp. 7, 12.

41 Plegmund var ärkebiskop från 890 till 2 augusti 923 (här är källorna inte eniga, det finns de som pekar på 2 augusti 914 men samtidigt finns hans efterträdere inte angiven förrän från 923). Han efterträddes av Æthelhelm som var ärkebiskop fram till Wulphelm som tillträder ca 926. (En Wikipedia).

42 Naismith R. 2017, p. 198.

Faktauppgifter

	Brosch "Basil I"	Brosch "Edward the Elder"
Identifikation	Timeline Auctions, 2016-12-07, lot 1110	British Museum, inv nr 1951,0206.1
Vikt	11,2 g	10,5 g
Diameter	36 mm	35 mm
Material	Silver	Silver
Mynt	Miliariesion, Sear 1708	Penny, jfr North 651/653. Möjligtvis samtidiga kopior
Regent	Basil I	Edward the Elder
Regeringsperiod	867- 886	899- 924
Myntmästare	--	Framwis
Myntort	Konstantinopel	"East Anglia"
Proveniens	"Property of a Middlesex gentleman; acquired in the 1980s"	Rom, Villa Volkonsky ca 1929/30

Även om det västromerska riket hade fallit och kejsaren och den politiska makten långt tidigare flyttat till Konstantinopel skulle det dröja ända till 1054 då *den stora schismen* inom katolska kyrkan resulterade i en separation av den östliga ortodoxin från den västliga katolicismen.⁴³ Att det funnits kontakter med det bysantinska riket och att det förekom personer som hade med sig bysantinska mynt i Rom på 920-talet är högst troligt. Liksom i England är det dock ytterst få fynd av miliariesia i Rom med omnejd. En förklaring är att de mynt som kom till Rom smältes ned och silvret återanvändes både till de påvliga mynten och till utsmyckningar i Vatikanen. I Skandinavien, med en viktekonomi, hade silvret samma värde oavsett var det var präglat och det fanns därmed inte samma behov av att smälta ned.

Men i det här fallet kan någon av de besökande i Rom ha sett och fascinerats av det vackra bysantinska myntets ovanliga och religiösa bildspråk och förvärvat det eller möjligtvis fått det som gåva inför färden tillbaka till England. Kanske var det vägar som korsades och samma person i Wulphelms följe som hade broschens med sig till Rom som nu fick myntet med sig hem. Väl hemma igen lämnar han det till mästaren som återigen får göra en myntbrosch men den här gången med en bysantinsk miliariesion.

Slutord

Myntbroscher i filigranteknik utförda i silver med infattade reguljära mynt är mycket ovanliga. Vanligtvis har man använt mynt med porträttbilder men i det här fallet handlar det om ett bysantiskt kors vilket förefaller extremt ovanligt och möjligtvis unikt i sammanhanget.

Litteratur

BNJ – British Numismatic Journal

CNS – Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt.
Catalogue of Coins from the Viking Age found in Sweden

EMC – Early Medieval Corpus

SCBI – Sylloge of Coins of the British Isles

43 Sv Wikipedia: Romerska kejsardömet, Östliga schismen.

- Audy, F. 2018. *Suspended Value. Using Coins as Pendants in Viking-Age Scandinavia (c. 800-1140)*. Stockholm: Stockholm University
- Archibald M. M. 2007, Pseudo-Kufic base-metal coin brooches from England.
Magister Monetae: Studies in Honor of Jørgen Steen Jensen, ed M. Andersen, H. W. Horsnæs, J. C. Moesgaard, (København 2007)
- Berghaus P. 1965, Der Münzschnuck von Gärtnäs, Ksp. Herresta (Skåne). *Numismatiska Meddelanden* XX
- Berghaus P. 1994: Münzfbeln. *Die Frühmittelalterlichen Lese funde aus der Löhrstrasse (Baustelle Hilton II) in Mainz*, Mainzer Archäologische Schriften, Band 1, ed. E. Wamers (Amt Mainz 1994)
- Björk J.-O. 2015: Om penningars vitsjudning-processbeskrivning på 1700-talet. *Svensk Numismatisk Tidskrift* nr 1, 2015
- Blunt C. E. 1974: The Coinage of Athelstan, 924-939 A Survey. *BNJ* 42, 1974
- Blunt C. E. 1986: Anglo-Saxon coins found in Italy. *Anglo-Saxon Monetary History. Essays in memory of Michael Dolley*, ed M. A. S. Blackburn (Leicester 1986)
- Campbell J. G. 1992: The hooked tags from the Forum hoard, Rome. Appendix till Metcalf D. M. 1992
- Clough T.H.McK. 1980: Morley St Peter Hoard, and Anglo-Saxon, Norman, and Angevin Coins, and Later Coins of the Norwich Mint. *SCBI* 26, *Museums in East Anglia*.
- Hammarberg, Malmer & Zachrisson: 1989, *Byzantine Coins found in Sweden*. Commentationes de Nummis Saeculorum IX-XI, in Suecia Repertis. Nova Series 2. (Stockholm 1989)
- von Heijne C. 2004: *Särpräglat. Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800-1130)*. (Stockholm 2004)
- Horsnæs H. 2015: Byzantine coins from Viking Age Denmark. *Myntstudier. Festschrift till Kenneth Jonsson*, ed T. Talvio, M. Wijk. (Göteborg 2015)
- Jankowiak M. 2016: Byzantine Coins in Viking-Age Northern Lands. *Byzantium and the Viking World*. ed. F. Androshuck, J. Shepard, M. White. (Uppsala 2016)
- Jonsson K. 2016, Vikingasilver. *Länsmuseet Västernorrlands småskriftsserie* nr 12 (Härnösand 2016)
- Leahy K. 2006, Coinage and history in the North Sea Worlds c. 500-1250. *Essays in Honour of Marion Archibald*, ed. B. Cook & G. Williams (Boston 2006)
- Malmer B. 1968: *Mynt och männskor*. (Uddevalla 1968)
- Metcalf D. M. 1992: The Rome (Forum) Hoard of 1883. *BNJ* 62, 1992
- Morrison C. 2014: Byzantine Coins in Early Medieval Britain: A Byzantist's Assessment. *Early Medieval History. Studies in Memory of Mark Blackburn*, ed. R. Naismith, M. Allen, E. Screen (Farnham 2014)
- Naismith R. 2016: The Forum Hoard and beyond. Money, Gift and Religion in the early Middle Ages. *Viator, Medieval and Renaissance Studies*. Vol. 47, No. 2. (Los Angeles 2016)
- Naismith R. 2017: *Medieval European Coinage*, vol 8, *Britain and Ireland c. 400-1066* (Cambridge, 2017)
- Naismith R. och Tiniti F. 2016: The Forum Hoard of Anglo-Saxon Coins. *Bollettino di Numismatica* 55-56. (Rom 2016)
- North J. J. 1994, [2006]: *English Hammered Coinage*. Volume I. *Early Anglo-Saxon to Henry III c. 600-1272* (London 2006)
- O'Donovan M. A. 1963: The Vatican Hoard of Anglo-Saxon Pennies; *BNJ* 32, 1963
- Sear D.R. 1974: *Byzantine Coins and their Value* (London 1974)
- Stenberger M. 1951: Vikingatidens Smyckebrakteater. *Formvänderna* 1951. pp. 66-90
- Whitting P. D. 1961: The Byzantine Empire and the Coinage of Anglo-Saxons. *Anglo-Saxon Coins. Studies presented to F. M. Stenton on the Occasion of his 80th Birthday*, ed R. H. M. Dolley (London 1961)
- Weetch, R. 2014. *Brooches in late Anglo-Saxon England within a North West European Context*. University of Reading

FriMynt 2019

45:E INT. MYNT- & FRIMÄRKSMASSAN

Välkommen!

27 april kl 11.00-17.00

IDROTTENS HUS

MELLERSTA STENBOCKSGATAN, HELSINGBORG, SVERIGE

www.frimynt.se

SSP / H-Expo • Drottninggatan 184, 254 33 Helsingborg • Tel +46 (0)42-28 01 87 • Fax +46 (0)42-29 20 83

Pilegaard Mønter & Bøger
ESTABLERET 1963

Algade 65 • DK-9000 Aalborg • tlf. +45 98 139 000 • pi@stofanet.dk

Mønter: www.pilegaard-coins.dk • Bøger: www.antikvar.dk/pilegaard

Dannebrogsmønten og andre mønter med faner

Af Jens Christian Moesgaard

Nogle mønter har ikon-status. Det er ikke nødvendigvis, fordi de har været vigtige i møntområdet eller for samfundsudviklingen – det kan derimod være på grund møntens motiv eller kunstneriske udførelse.

Typen "Hauberg, Valdemar I den Store nr. 61" er en sådan emblematisk mønt, fordi den på bagsiden fremviser en fane eller et banner med et kors, som er blevet tolket som den ældste gengivelse af Dannebrog. Det til trods for, at Valdemars regering 1154/1157-1182 (se diskussion om dateringen af mønten nedenfor) ligger to generationer før 1219, hvor flaget ifølge legenden faldt ned fra himmelen ved Lyndanisse (Tallinn) i Estland som Guds hjælp til danskernes kamp mod de hedenske estere – en begivenhed, vi fejrer 800-års jubilæum for i år. Som det ses nedenfor, er det dog langt fra alle eksemplarer, der bærer kors i fanen. Der er ligeledes andre symboler, så knytningen til Dannebrog er måske ikke så entydig, som den nogen gange fremføres.

Det er dog ikke denne diskussion, der skal tages op her (se senest Jensen 2003, s. 203-206 og Bartholdy, under forberedelse). Artiklens ambition er blot at give en oversigt over de otte eksemplarer i Den kongelige Mønt- og Medaillesamling – den udspringer faktisk af en forespørgsel fra Nils Bartholdy til Samlingen om Dannebrogsmønten. Oversigten præsenteres i tabel 1 og bygger på eksemplarerne i den systematiske samling, kombineret med fundlisten i Haubergs endnu benyttede standardværk fra 1906 om danske mønter 1146-1241 (Hauberg 1906), samt med Kirsten Bendixens kortkartotek, der dækker fund 1906-1980'erne. Thomas Guntzelnick Poulsen arbejder for tiden på en længe tiltrængt nyordning af mønterne fra perioden 1134-1241, og han har venligst meddelt mig, at der ikke er fremkommet nye eksemplarer som fund i Danmark siden 1980'erne. Sidst i artiklen fremtrækkes et par andre, lidt senere og mindre kendte, mønttyper med faner/bannere.

Hauberg havde ingen sikre indicier for typens kronologiske placering. Hans datering til Valdemar I var stilistisk på grundlag af især kronens udformning (1906, s. 347). Østerild-skatten bekræfter ved første blik dateringen, men mønterne i skattekundet er svære at datere (se DMS 56), og der er en risiko for ringslutning mellem datering af mønt og skat. Vi har ingen yderligere dateringselementer, og indtil videre er Haubergs datering det bedste bud, vi har.

Den lave vægt (jfr. Hauberg 1906, s. 324) og fundspredningen peger entydigt på en jysk oprindelse. Gitte Ingvardson (2016, s. 90) har for nyligt overbevisende argumenteret for, at de nærrøjyske møntsteder under Valdemar I udelukkende slog en-sidede mønter – de såkaldte brakteater – hvilket implicerer, at denne type nok ikke er nærrøjysk. Haubergs tilskrivning af denne to-sidede type til Slesvig er ikke usandsynlig, men Ribe er ligeledes en mulighed.

En af mønterne fra Østerild er for dårligt bevaret til stempelstudier. Tilbage er syv stykker. For fanesiderne har jeg kun kunnet identificere én stempelidentitet, nemlig mellem eksemplarerne fra Klarup og Søvind. Af de seks kendte stempler har tre et kors i fanen og en sekstakket stjerne, to

Tabel 1. Hauberg, Valdemar den Store nr. 61, eksemplarer i Den kongelige Mønt- og Medaillesamling

Fig.	Inv. nr. (år)	Vægt	Fundsted og –omstændigheder	Stjerne under fanen	Symbol i fanen	Fanens retning
1	GP 859 = FP 466 (1881) ¹	0,71 g	Sønder Bjært Kirke ved Kolding. "I Gangen bag Alteret under Bræddegulvet laae en firkantet ødlig Steen med en halvkugleformet Fordybning, c. 4 1/4" [11 cm] i Diameter, paa den ene Side. Under Fordybningen, der vendte nedad, laae Mønten"	Ottetakket	4 prikker, 3 prikker ved stang	Højre
2	KP 651 = FP 474 (1882) ²	0,62 g (kantskade)	"under Brolægningen Øst for St Mortens Kirke", Randers	Sekstakket	Kors	Højre
3	FP 1306.4 (1914) ³	0,18 g (fragment, i 2 stykker)	"i Kalkmørtelen under Vinduet i Korgavlen, efterat de ydre Kampsten vare nedtagne, og Mellemfylden i Muren styrtede ned" ved restaureringsarbejde i Østerild Kirke i Thy sammen med tre andre mønter, der tolkes som et bygningsoffer. To andre mønter "i Muren bag Alteret". Fragmenteringen er moderne. Skatten er svært daterbar, cirka 1160	Sandsynligvis sekstakket?	?	Højre?
4	FP 1306.5 (1914) ⁴	0,25 g (fragment)	Som foranstående	?	Blomst af cirkler	Højre
5	FP 1991.1 (1939) ⁵	0,43 g (defekt)	Sankt Thøger kirketomt i Thy, under korsskæringens vestre bue	Ottetakket	4 prikker, 3 prikker ved stang	Højre
6	FP 3209.5 (1972) ⁶	0,66 g	Klarup Kirke ved Aalborg, korets nordside, felt 2	Sekstakket	Kors	Højre
7	FP 3468.1 (1978)	0,64 g	Søvind Kirke ved Horsens, løs sandfyld syd for alteret	Sekstakket	Kors	Højre
8	GP 3640 (1983)	0,49 g	Efter sigende gammelt fund fra Süderlögum ved Niebüll i Sydslesvig ⁷	Sekstakket	Kors	Venstre

har fire prikker samt tre prikker ved stangen og en ottetakket stjerne. Det sidste stempel har en blomst formet med ringe – den pågældende mønt er fragmentarisk, og stjernen ikke bevaret. Fanen er til højre på alle eksemplarer undtagen det fra Süderlögum. Korsfanen er således langt fra enerådende.

Mønterne er gengivet i ca. 150%

Der findes endnu et par mønter med fane fra Valdemarstiden, som her skal fremlægges lidt mere summarisk:

A. En type, som Hauberg tilskriver Knud VI 1182-1202, Ribe (Hauberg 1906, pl. IV, 19, jfr. s. 345, 361). På forsiden er kongebusten en face, ikke i profil som på den just behandlede mønt. På bagsiden er der en bispestav til venstre for fanen, en stjerne nedenunder. Motivet i fanen er et Andreas-kors. Hauberg kendte i 1906 kun ét eksempler på 0,45 g, der stammer fra Grenå (fig. 9 – FP 615, Hauberg 1906, s. 330, fund 54). I det store Grenåfund nedlagt omkring 1225/30 og fundet 1910 var der ikke færre end 355 eksemplarer (DMS 66) plus enkelte eksemplarer dukket op

1 Hauberg 1906, s. 329, fund 33; Galster 1931, s. 251, fig. 41, mønten til højre; Jensen 2003, s. 203, fig. 15 nederst.

2 Hauberg 1906, pl. III, 61 og s. 329, fund 32; Galster 1931, s. 251, fig. 41, mønten til venstre.

3 Galster 1931, s. 250-251; DMS, bd. 1, s. 298, nr. 56; Jensen 2003, s. 205, fig. 16.

4 Som foranstående.

5 Galster 1940, s. 165.

6 Bendixen 1973, s. 56, 58-59, nr. 22; Jensen 2003, s. 203, fig. 15, øverst

7 Oplyst af seneste ejer, j. nr. 14/83-2547

8 Se forstørret farvefoto i *Danefæ* København, 1980 opslag 42, 2. række yderst til venstre (kun bagside).

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

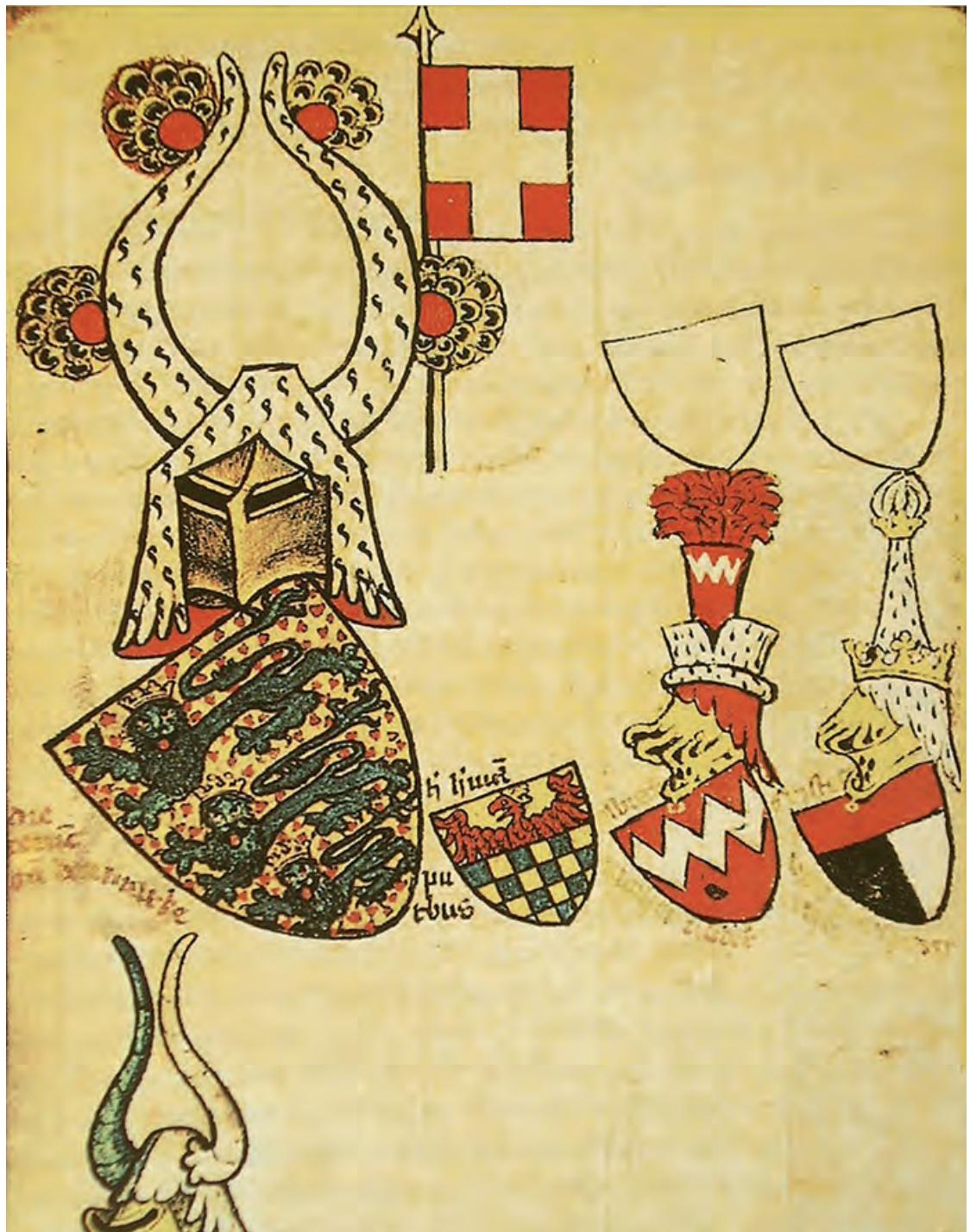
Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Side 55 i den hollandske våbenrulle "Wapenboek Gelre", som blev samlet i perioden 1370-95 af herolden Claes Heynes, kaldet Gelre. Her ses den tidligst kendte sikre farvegengivelse af Dannebrog. Våbenrullen består af 121 ark og rummer 1775 våbnar.

Foto: Claes Heynenzoon, hollandsk heraldiker, Wikimedia Commons.

senere (FP 1493.16 og 3709.1). I Galsters bearbejdning af fundet er typen på grundlag af dens talrige optræden i fundet overbevisende omdateret til omkring 1225 (Galster 1931, s. 227-228, type nr. 27 (tre varianter, 27a-c), s. 232, jfr. fig. 16,27 og fig. 26; Hauberg 1911, ligeledes nr. 27). Siden er der fremkommet eksemplarer i Kalvslund Kirke ved Ribe (FP 2352.2), Ginnerup Kirke på Djursland (FP 2596.1; Galster 1959, p. 168) og i Aggersborg Kirke ved Limfjorden (FP 3528.24; Jensen 2014, s. 468, nr. 24). Der er 22 eksemplarer fra Grenåfundet i Bruuns samling (nr. 2628-2649), og et antal eksemplarer i privatsamlinger (eksempelvis Bruun dubletter 478-480; Petersen 526-527).

Der er ingen tvivl om, at mønten er jysk, det viser både forekomsten i Grenåfundet og tre jyske kirker samt møntens lille størrelse. Kongebusten på forsiden og bispestav på bagsiden viser, at det må have været en fælles udmøntning fra en by, hvor kirken havde andel i mønten, såsom i Slesvig og Ribe (Grinder-Hansen 2000, s. 58-60). Om kirken også havde andel i mønten i nogle af de øvrige jyske byer, er uklart.

Hauberg afbilder endnu en type fra Grenå-fundet (1911, nr. 28). Bagsiden med fane er identisk med den just omtalte type, mens forsiden har en bisp i stedet for kongen. Stykket er dårligt præget, men bispehuuen ses tydeligt, og man aner bispestaven til venstre for busten. I KMMS' systematiske samling ligger det selvsamme eksemplar, som er afbildet af Hauberg med angivelsen fra Galsters hånd: "Mispræg af to forsk. Typer. 25+27" – med andre ord en hybrid mellem bispesiden af Hauberg 1911, nr. 25 og fanesiden fra nr. 27. I hovedsamlingen ligger ligeledes endnu et eksemplar, der er præget to gange med Hauberg 1911, nr. 14 og 27 (Galster 1931, henholdsvis type nr. 16 og 27). Galster tolker begge disse mønter som type 27's bagsidestempel "slaaet ovenpaa to ældre Mønster" (Galster 1931, s. 228). Det er nok en rimelig tolkning at anse dem som mispræg og/eller hybrider i betragtning af, at der kun var et eksemplar af hver i denne store skat. De skal derfor ikke betragtes som egentlige selvstændige typer.

B. Grenåfundet indeholdt også 12 eksemplarer af en type, der tidligere var kendt fra tre eksemplarer. Det første er ifølge etiketten i systematisk samling på KMMS fundet i Viborg Domkirke i 1860'erne – det er tilsyneladende på daværende tidspunkt ikke blevet skrevet i protokol (fig. 10 – RP 2033; Hauberg 1906, s. 361 og pl. IV, 24; s. 330, fund 56, ved fejl angivet som FP 403 = GP 759, som er en anden mønt fundet i domkirken i 1877). De to andre fremkom i Bokel-skatten mellem Hamborg og Bremen (Meier 1932, p. 143, nr. 413). Senere er der kommet et eksemplar i Korning Kirke ved Horsens (FP 5628.4). Der er tre eksemplarer fra Grenåfundet i Bruuns samling (nr. 2720-2722).

Hauberg opfattede bagsidens motiv som en nøgle, men Galster tolkede det som en fane uden flige med fire prikker over hinanden. Dette symbol befinner sig mellem to kors, og på forsiden er der en konge en face. Haubergs henførelse til Slesvig opretholdes af Galster, som anså den for at være blandt de ældre typer i Grenåfundet uden at kunne angive en præcis datering, men dog inden for Valdemar Sejrs tid, i modsætning til Hauberg, der tilskrev typen Knud VI (Hauberg 1911, type 38, Galster 1931, s. 219, type 11, fig. 6.11 og fig. 11, s. 232).

C. I Grenåfundet var et eksemplar af en type, der var ukendt, da Hauberg skrev sit referenceværk i 1906. Den bærer kongebuste en face på forsiden og en fane med stjerne til højre på bagsiden (Galster 1931, s. 218-219, type 10, se fig. 5.10 og fig. 10; Hauberg 1911, type 10). Den kendes også fra

et fund gjort 1925 på Vrå kirkegård i Vendsyssel og tilskrives Valdemar Sejr, Nørrejylland (fig. 11 – FP 1614.1; Galster 1926, s. 63). I fanen er der enten tre prikker over hinanden eller fire prikker i firkant.

D. Endelig er der en type fra Starup kirke ved Haderslev, fundet 1956-1957 (fig. 12 – 0,43 g; FP 2508.13; Galster 1958, s. 223, nr. 13, fig. 2⁸). Den har også buste en face og fane med sværd til venstre og en stjerne nedenunder, det hele over en mur. Der er intet symbol i fanedugen. Galster tilskriver den uden at angive argumenterne (som sikkert er stil, størrelse og fundsted) Valdemar II, Jylland.

Sammenfattende kan det siges, at de her fremlagte mønttyper har mange fællestræk. På Valdemar den Stores mønt er forsidens buste i profil, hvorimod den på alle de øvrige er en face. Fanen bølger fint til højre på de fleste typer, og stjernen under eller ved siden af fanen er også gen nemgående. Korset i fanedugen, der jo er grundlaget for at tolke mønten som en afbildning af Dannebrog, findes dog kun på Valdemar den Stores type – det er fraværende på samtlige andre typer, der interessant tilskrives Valdemar II, der jo stod bag Estlandstogtet i 1219. Og selv på Valdemar den Stores type optræder korset kun på nogle eksemplarer – på andre er der fire prikker eller en blomst. Om korset er bevidst valgt som den oprindelige type, og de øvrige varianter afspejler stempelskærerens uagtsomhed senere hen (jfr. Jensen 2003, s. 203, billedtekst fig. 15), er på nuværende grundlag svært at udtales sig om.

Alle mønttyperne er kun kendt fra få fund (om end en enkelt af dem i mange eksemplarer). Dette faktum understreger, at der måske stadigt kan dukke nye typer op, samt at nye eksemplarer af de allerede kendte typer kan komme til og nuancere vort billede.

Litteratur

- Bartholdy, Nils, værk om Det danske Kongevåben, under forberedelse.
- Bendixen, Kirsten, "Middelaldermønter i de sidste 10 års danske kirkefund", NNÅ 1972 (1973), s. 49-70.
- Bruuns dubletter = *Fortegnelse over afdøde Grosserer L. E. Bruun's Doubletsamling af Mønter og Medailler*, København 1925 (auktionskatalog).
- Bruuns samling = *L. E. Bruuns Mønt- og Medaillesamling*, København 1928.
- DMS = Jensen, Jørgen Steen m. fl., *Danmarks Middelalderlige Skattekund*, 2 bind, København 1992.
- Galster, Georg, "Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Finansaaret 1925-26", NFM X, 1926, s. 61-64.
- Galster, Georg, "Møntfundet fra Grenaa og de jyske Penninge fra Tiden 1146-1234", ÅNOH 1931, s. 207-264.
- Galster, Georg, "Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Finansaaret 1939-1940", NNÅ 1940, s. 157-165.
- Galster, Georg, "Den kongelige Mønt- og Medaillesamling 1957", NNÅ 1957-58 (1958), s. 216-227.
- Galster, Georg, "Den kongelige Mønt- og Medaillesamling 1958", NNÅ 1959, s. 164-170.
- Grinder-Hansen, Keld, *Kongemagtens krise*, København 2000.
- Hauberg, Peter, *Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1146-1241*, København 1906.
- Hauberg, Peter, *Grenaa-Fundet*. Lystrykt planche, fremlagt ved foredrag i DNF 17/3 1911 (engivet i DMS, bd. 1, s. 305).
- Ingvardson, Gitte, "Sjælefrelse eller lommespild – møntfundene fra Hedensted Kirke", *Hedensted Kirke. Undersøgelser og restaureringer*, red. Michael Andersen og Hans Mikkelsen, Odense 2016, s. 78-97.
- Jensen, Jørgen Steen, "Nationalsymboler i Europa før og nu – især på mønter", *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2003, s. 197-207.
- Jensen, Jørgen Steen, "Mønterne fra Aggersborg Kirkes gulv 1976", *Aggersborg i Vikingetiden*, red. Else Roesdahl, Søren Sindbæk, Anne Pedersen, København-Højbjerg 2014, s. 468-473.
- Meier, Ortwin, *Der Brakatarenfund von Bokel bei Bevern, Kreis Bremervörde*, Hannover 1932.
- Petersens samling = *Fortegnelse over en Møntsamling tilhørende fhv. Hvidgarver L. Chr. Petersen*, Odense, I. *Danske Mønter fra Middelalderen*, Odense 1917 (auktionskatalog).

ANSÖKNINGAR TILL
Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik

ANSLAG LÄMNAS FÖR VETENSKAPLIGA
ARBETEN INOM FRÄMST SVENSK NUMISMATIK:
FORSKNING, RESOR & PUBLIKATIONER

STIFTELSENS UPPGIFT ÄR:

- Köpa in föremål som saknas i KMK:s samlingar
- Ge bidrag till publikationer som kan tjäna svensk numismatisk forskning
- Stödja forskare i svensk numismatik

Stiftelsen sammträder två gånger per år, en gång under våren, en gång under hösten. Ansökan ska vara stiftelsen tillhanda senast 15 februari, alternativt senast 15 september. Skicka ansökan till:

Sven Svenssons Stiftelse för numismatik
Handelsbanken Stiftelsetjänst
106 70 Stockholm

WWW.SVENSVENSSONSSTIFTELSE.SE

APPLICATIONS FOR
Sven Svensson's Foundation for Numismatics

APPLICATIONS FOR GRANTS ARE PROVIDED FOR SCIENTIFIC
STUDIES, MAINLY WITHIN SWEDISH NUMISMATICS:
RESEARCH, TRAVELS & PUBLICATIONS

THE FOUNDATION'S ASSIGNMENTS ARE:

- Purchases of items missing in the collection of The Royal Coin Cabinet
- Contributions to publications that could benefit Swedish numismatical research
- Support for researchers in the field of Swedish numismatics

The Foundation Board meets twice a year, in March and October.
Applications must be submitted before 15 February or 15 September.
Address: Sven Svensson Stiftelse, c/o Handelsbanken Stiftelsetjänst,
SE-106 70 Stockholm, Sweden

WWW.SVENSVENSSONSSTIFTELSE.SE

Møntprægning i Hedeby cirka 1015-1040

Af Jens Christian Moesgaard og Volker Hilberg

Hedeby hører til blandt Danmarks ældste møntsteder. Den tidligste udmøntning kan påvises i første halvdel af 800-tallet (Malmer 1966). Indtil omkring 975/980 blev der præget efterligninger af Karl den Stores Dorestad-mønter og dernæst cirka 975/980-985/990 mønter med korsmotiv (Moesgaard 2015). På forskningens nuværende stade ser det ud, som om der i de efterfølgende tre årtier ikke var nogen udmøntning i byen. Omkring 1015 synes udmøntningen at blive genoptaget, men først fra cirka 1040 til cirka 1070 har vi en omfattende og veldokumenteret serie (Hauberg 1900, Hardeknud 50, Magnus 36-38 og Svend 70-75, 77). De mellemliggende år fra cirka 1015 til cirka 1040 er mindre kendt. Det er dem, det skal handle om her.

I sit endnu benyttede værk om tidligmiddelalderlige danske mønter udgivet år 1900 har Peter Hauberg forsigtigt henført fire typer til Knud den Store (1018-1035) med møntsted Hedeby. Typerne er knyttet sammen af en ensartet primitiv prægeteknik og lav vægt. Det drejer sig om:

- Hauberg 57. Kun ét eksemplar kendt, uden fundproveniens, 0,70 g, Kungliga Myntkabinetet (KMK), Stockholm.
- Hauberg 58. Kun ét eksemplar kendt, uden fundproveniens, 0,69 g. Den kongelige Mønt- og Medaillesamling (KMMS), Thomsen 12200.
- Hauberg 59. Kun ét eksemplar kendt fra Kelstrup-skatten. 0,58 g defekt, KMMS FP 207.582.
- En variant af Hauberg 59 i Ludwiscze-skatten, nedlagt efter 1060/65 (Gaettens 1934, nr. 308). 0,85 g, KMMS, KP 1828.308.
- Hauberg 60. Et eller to eksemplarer kendt. Ifølge Hauberg, et eksemplar på KMK. Ifølge CNS 1.3.24.1125, et eksemplar i Kvarna-skatten, nedlagt efter 1085, ukendt opbevaringssted. Det drejer sig muligvis om samme eksemplarer.

Hauberg selv understreger dog, at tilskrivningen til Hedeby er usikker (Hauberg 1900, s. 198; jfr. Becker 1983, note 7), men der er ikke siden kommet bedre forslag. Becker anfører, at de tidligst er præget omkring 1030 (anf. st.), dog kan Hauberg 59 være en smule tidligere, da den optræder i Kelstrup-fundet nedlagt efter 1023 (Hejne 2004, fund nr. 4.108). Der er en mønt fra Knud den Store, Hedeby, i det polske Michałowice-fund, nedlagt efter 1035, men den præcise type er ikke angivet i publikationen af fundet (Slaski og Zakrzewski 1953; jævnfør Bogucki, Ilisch og Suchodolski 2013, s. 124, nr. 69.93). Typen Hauberg 13 har også været tilskrevet Hedeby, men det er ikke sandsynligt (Becker 1981, s. 147-148 & note 49a; 1983, s. 47, note 7; jfr. Jensen 1995, s. 62).

Ralf Wiechmann har for nyligt overbevisende tilskrevet typerne "Årstad 95" og "Årstad 96" (opkaldt efter det norske skattekildefund, hvori de optræder) til Hedeby med en omrentlig datering til cirka 1015-1040 (Wiechmann 2013). Fund af disse mønter med metaldetektor i selve Hedeby var afgørende for Wiechmanns argumentation. Skønt disse typer er kendt i mange eksemplarer (Wiechmann opregner 75 stykker) og har stor udbredelse (fund i Hedeby, Danmark, Norge, Polen og Sverige), må udmøntningen have været forholdsvis begrænset, da der kun er benyttet to, måske tre stempler.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Således var status hidtil på vor viden om mønstruprægning i Hedeby cirka 1015-cirka 1040. Der er imidlertid dukket endnu en type op, der kan være en Hedeby-type fra den pågældende periode. Første eksemplar dukkede allerede i 1922 op som et enkeltfund fra Hedeby (fig. 1). Den blev i første omgang bestemt som Knud den Store, Lund, Hauberg 18 (Wiechmann 2007, nr. 129). Motivet er ganske rigtigt det samme som denne type: kronet buste med scepter til venstre på forsiden og kors formet af fire buer på bagsiden. Imidlertid minder hverken den lave vægt, den lille diameter, den dårlige stil og den sjuskede prægning om en Lund-mønt, men mere om eksempelvis Hauberg 58, som Hauberg jo forsigtigt henførte til Hedeby.

Siden er der fundet yderligere tre eksemplarer. To af dem er fundet med detektor i Hedeby (fig. 2-3). De var begge sammenkorroderet som en lille skat med en Årstad 95 (fig. 5). Hermed forstærkes typens tilknytning til Hedeby. Det sidste eksemplar er et detektorfund fra Øster Vandet i Thy (fig. 4). I betragtning typens slette prægning kan det ikke udelukkes, at der rundt om i samlinger og fund ligger uerkendte eksemplarer blandt de ubestemte stykker. Vi har i denne sammenhæng ikke gjort noget systematisk forsøg på at opspore dem, men det er vort håb, at nærværende artikel vil øge opmærksomheden på typen og medføre opdagelsen af flere eksemplarer.

Mønterne er svagt præget, og ingen af eksemplarerne viser hele motivet. Den generelt dårlige prægkvalitet og bevaringstilstand gør bestemmelse af eventuel stempelidentitet svær. Tilsyneladende er de fire eksemplarer forsider stempelidentiske. Det gælder måske også bagsiderne, men det er sværere at sige med sikkerhed, da nogle af eksemplarerne forekommer dobbeltprægede (måske nr. 1, mere sikkert nr. 3). Hvis man forudsætter stempelidentitet og sammenstykker elementer fra de fire eksemplarer, kommer man med forbehold frem til følgende teoretiske typebeskrivelse:

Fs. +[.....](liggende E)(prikket O)NET(prikket O)II; Buste t.v. Overkroppen formet af to buer med perler imellem. Perlerække indenfor under-

Mønterne er gengivet i ca. 150%

Bynavnet Haithabu (Hedeby) i runer på den såkaldte Skardesten. Denne runesten blev fundet i 1857 ved Bustrup. Den er rejst til minde om Skarde, som man har sat i forbindelse med en jomsviking af samme navn, det deltog i søslaget i Hjörungavåg i Norge cirka 986.

Foto: TJH

ste bue. Blomst (?) formet af perler i midten. Lang hals af to linjer, prikker langs bagsiden, hoved i profil, krone med sløjfe bagtil. Korscepter foran.

Bs. +E(prikket O)(prikket O)C(NL sammenføjet)[.....](IE?)OII; Kors lavet af 4 buer, med prikker i enderne. I midten blomst af prikker. Små kors i de fire korsvinkler.

Med kun et enkelt erkendt stempelpar har udmøntningen sandsynligvis været begrænset. Både ligheden med Hauberg 58 og sammenkoblingen med Årstad 95 antyder en datering til omkring 1030. Fundspredningen med tre ud af fire eksemplarer fra selve Hedeby tyder med vort nuværende vidensgrundlag på, at typen er præget i Hedeby. Nye fund vil forhåbentligt kunne be- eller afkræfte denne tolkning.

Disse mønter vejer mellem 0,42 og 0,45 g, hvilket er en smule mindre end Årstad 95, der oftest ligger på cirka 0,50-0,55 g (Wiechmann 2013, fig. 11). Til gengæld er Årstad 96 og Hauberg 57-60 med hhv. cirka 0,65 og 0,70 g noget tungere, men dog stadigt lettere end de samtidige sjællandske og skånske udmøntninger (jf. Hauberg 1900, s. 152-154).

Vor viden om udmøntningen i Hedeby cirka 1015-cirka 1040 er således øget betragteligt inden for de sidste år. Det kan vi hovedsagligt takke metaldetektoren for. Materialet tyder på en forholdsvis begrænset og sporadisk aktivitet på møntprægningsområdet, men dog med en typerigdom, der antyder en vis kontinuitet, som lægger op til den mere omfattende og velstrukturerede udmøntning efter cirka 1040, som vi forhåbentligt får lejlighed til at behandle nærmere snart. Muligvis har der været flere, på hinanden følgende vægtstandarder. Nye fund vil forhåbentligt gøre os endnu klogere på sagen.

Katalog

1. Museum für Archäologie Schloss Gottorf, Slesvig, KS 18585.

Hedeby, Enkelfund, 1922 (publiceret Wiechmann 2007, nr. 129) 0,42 g.
Uregelmæssig lille blanket, stort fragment. Sølv ser OK ud, men grøn kobberkorrosion (?). Partielt svagt præg/slidt stempel.

Fs. Indskrift ulæselig; Buste t.v. Overkroppen formet af to buer med perler imellem. Lang hals af to linjer, prikker langs bagsiden. Krone. Korscepter foran.

Bs. (+?)E[.....]OII; Kors lavet af 4 buer, med prikker i enderne. I midten tilsyneladende blomst af prikker. Små kors i korsvinklerne (3 anes).

2. Museum für Archäologie Schloss Gottorf, Slesvig, Hb 2003/3329

Hedeby, 2003, detektorfund. Sammenkorroderet med følgende mønt og en Årstad 95 (Hb 2003/332901 = Wiechmann 2013, 2.1.B, pl. 1)

0,42 g. Uregelmæssig lille blanket, kantskader. Let bøjet. Sølv ser OK ud. Excenteret og partielt svagt præg.

- Fs. [.....](liggende E)(prikket O)N(ET??)(prikket O)(II??); Buste t.v. Overkroppen formet af to buer med perler imellem. Lang hals af to linjer, prikker langs bagsiden, tilsyneladende krone. Korsscepter foran.
- Bs. +E(prikket O)[.....](IE?)OII; Kors lavet af 4 buer, måske med prikker i enderne. I midten blomst af prikker. Små kors i korsvinklerne (to sikre, to sandsynlige).

3. Museum für Archäologie Schloss Gottorf, Slesvig, Hb 2003/332902

Som foregående

- 0,43 g. Uregelmæssig lille blanket, sølv ser OK ud. Brækket og repareret. Excentreret og partielt svagt præg. Præget med meget slidt stempel
- Fs. +[.....]II; Buste t.v. Overkroppen formet af to buer med perler imellem. Perlerække indenfor underste bue. Blomst (?) formet af perler i midten. Lang hals, perlerække bagved, hage, resten ulæseligt. Nederste del af scepter foran.
- Bs. [.....](prikket O)CN[.....]; Kors lavet af 4 buer med prikker i mindst to ender. I midten blomst af prikker. Kors i mindst to korsvinkler.

4. Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet,

København, FP 10290.1. THY 5045x670

Øster-Vandet, Thy, 2011. Detektorfund.

- 0,45 g. Uregelmæssig lille blanket, små kantskader. Bøjte flere gange. Pecks. Sølv ser OK ud. Excentreret og partielt svagt præg.
- Fs. [.....]NET(prikket O)II; Buste t.v. Overkroppen formet af to buer med perler imellem (kun delvist synlig). Lang hals af to linjer, prikker langs bagsiden. Krone med "sløjfe" bagtil. Korsscepter foran ikke synlig.
- Bs. [...]OCIL[.....]; Kors lavet af 4 buer, med prikker i enderne. I midten blomst af prikker. Små kors i korsvinklerne (to sikre).

Litteratur

- Becker, Carl Johan, "The Coinages of Harthacnut and Magnus the Good at Lund c. 1040-c. 1046", *Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century*, København 1981, s. 119-174.
- Becker, Carl Johan, "Magnus den Godes Hedeby-mønter", *NNUM* 1983, s. 42-47.
- Bogucki, Mateusz, Peter Ilisch og Stanisław Suchodolski, *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen, Inventar IV, Kleinpolen, Schlesien*, Warszawa 2013.
- CNS = *Corpus Nummariorum Saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt*, Stockholm, 9 bind, 1975-.
- Gaettens, Richard, *Der Fund von Ludwiscze*, Halle 1934
- Hauberg, Peter, *Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146*, København 1900.
- Heijne, Cecilia von, *Särpräglat. Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800-1130)*, Stockholm 2004.
- Jensen, Jørgen Steen (red.), *Tusindtallets Danske Mønter*, København 1995.
- Malmer, Brita, *Nordiska Mynt före 1000*, Lund 1966
- Moesgaard, Jens Christian, *King Harold's Cross Coinage. Christian Coins for the Merchants of Haithabu and the King's Soldiers*, Odense 2015.
- Slaski, Jacek og Zygmunt Zakrzewski, "Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Michałowic pow. Pińczów" (An Early Medieval Hoard found at Michałowice Pińczów admin. district), *Wiadomości Archeologiczne*, 19, 1953, s. 157-179.
- Wiechmann, Ralf, "Haithabu und sein Hinterland – ein lokaler numismatischer Raum? Münzen und Münzfunde aus Haithabu (bis zum Jahr 2002)", *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu*, 36, Neumünster 2007, s. 182-278.
- Wiechmann, Ralf, "Byzantinische Treppen und englische Kreuze – Zwei Münztypen des 11. Jahrhunderts – geprägt in Haithabu?", *Kulturwandel im Spannungsfeld von Tradition und Innovation. Festschrift für Michael Müller-Wille*, Neumünster, 2013, s. 145-160.

Nye og gamle fund fra Æbelholt kloster i det nordlige Sjælland

– en Danefæsag fra 1583 og metaldetektorfund i det 21. århundrede

Af Jens Christian Moesgaard

Et gammelt, hidtil overset møntfund kan nu føjes til numismatikkens fundkorpus takket være et tip fra min nyligt afdøde kollega Finn Erik Kramer, Museum Nordsjælland. Det er omtalt i et brev fra kongen dateret 11. februar 1583, der i arkivar L. Laursens version af Kancelliets Brevbøger lyder således:

“[...] Da der ved Ebelholt er opgravet en hel Del Penge, hvoraf han [Johan Thaube, lensmand 1577-1584 på Frederiksborg Birk samt Kronborg med Holbo Herred og Hørsholm Len] har sendt Kongen to, og de Bønder, der have opgravet dem, have delt dem mellem sig, skønt Loven paabyder, at hvad der findes i Jorden og opgraves skal tilhøre Kongen, skal han lade alle de Bønder, der have faaet af Pen-gene, tiltale [...]”¹.

Fundet er ikke nævnt i Georg Galsters praktiske oversigter over ældre danske møntfund² og ej heller i Den kongelige Mønt- og Medaille-samlings topografiske kartotek. Desværre står der intet om, hvilke mønter det drejer sig om, og deres alder er heller ikke oplyst, så oplysningsernes værdi er trods alt begrænset. Det er dog interessant at se, hvorledes Danefæreglerne om kongens ejendomsret søges håndhævet med juridiske midler³.

Æbelholt er et augustinerkloster i Tjæreby sogn i Nordsjælland vest for Hillerød. Efter reformationen blev det i 1544 bortforlenet til Christoffer Trondsen Rustung, men abbeden fortsatte med at styre den gejstlige side af sagen indtil 1560. Året efter blev det besluttet, at klosterkirken skulle nedbrydes. I dag står ingen bygninger tilbage, kun fundamenterne. Der har siden 1800-tallet været adskillige udgravninger på stedet, og der er ligeledes gjort en del tilfældige fund. Således er der omtalt ikke færre end fire skattekunder fra Æbelholt i værket *Danmarks middelalderlige skattekunder*. Et stort 1500-tals-fund gjordes i 1888/89, mens de øvrige tre er små fund gjort under udgravningerne 1937/38 og 1944, heraf et i en grav⁴.

Endnu mere interessant er imidlertid de hundredvis af middelalderlige småmønter, som de sidste par årtier er fundet med metaldetektor på markerne omkring klostret. Nogle er tydeligvis små skattekunder – blandt andet er der en del korshvide, der er sammenkorroderede i små grupper – men de fleste må være enkeltab, tabt en for en, sandsynligvis under dagligdags transaktioner med mønter. Fundstedet er som sagt markerne omkring klostret. Det må have været stedet for det marked, som omtales i to kongelige privilegier fra 1258 og 1441, hvor klostret blandt andet fik

Det er ikke meget der står tilbage af det oprindelige kloster. Men et par enkelte søjler og fundamenter kan endnu ses.

Foto: Alwin Götsche.

skatlefrihed af markedet⁵, der afholdtes årligt over 14 dage omkring abbed Vilhelms festdag den 16. juni. Tilsvarende tilfælde kendes for eksempel fra England, hvor de er dokumenteret både arkæologisk og arkivalsk. Således er der fundet en del mønster ved Broomholm Priory i Norfolk⁶. For det nærliggende West Acre Priory er der bevaret et privilegium fra 1479 til at afholde marked⁷. Også i Svejts vidner talrige møntfund om markedsaktivitet ved Sankt Johannes-klosteret i Müstair⁸. I Åbelholt ved vi, hvornår markedet sluttede, for Frederik II flyttede det i 1560 fra Åbelholt ind til det nys overtagne Hillerøds-holm (Frederiksborg Slot).

Mønsterne stammer fra markerne rundt om klosterruinen. Det var sandsynligvis her, det årlige marked blev holdt.

Foto: Geodatastyrelsen, Ortofoto, wms-tjeneste.

1 L. Laursen, *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold i Uddrag, 1580-1583*, København 1903, s. 627.

2 Georg Galster, "Møntfund i Danmark før år 1670", *Numismatiske Forenings Medlemsblad XIV*, 1935, s. 172-77, 185-87, 241-50.

3 Se *Danefæ. Skatte fra den danske muld*, København 2010, s. 11-12.

4 *Danmarks middelalderlige skatgefunder*, 2 bind, København 1992, nr. 68, 79, 93, 307.

5 Åbelholt Klosters Brevbog, red. Finn Erik Kramer m.fl., København, 2013, brev 18 og 27. Jeg takker Finn Erik Kramer for denne henvisning.

6 Tim Pestell, "Using material culture to define holy space: the Broomholm project", in *Defining the Holy: Sacred Space in Medieval and Early Modern Europe*, Farnham, 2005, s. 161-186. Se også Norfolk Heritage Explorer, konsulteret i juni 2015 (<http://www.heritage.norfolk.gov.uk/record-details?MNF1073-Bromholm-or-Broomholm-Priory&Index=927&RecordCount=56881&SessionID=db675979-7616-4185-af2e-9214bda131a7>).

7 Martin Allen, "Coins and the Church in medieval England", in N. Myrberg Burström og G.T. Ingvarsson (red.), *Divina Moneta*, Abingdon 2018, s. 160-173, se især s. 169. Se også British History Online, konsulteret juni 2015 (<http://www.british-history.ac.uk/vch/norf/vol2/pp402-404>).

8 José Diaz Tabernero & Christian Hesse, *Müstair, Kloster St. Johann, 2 Münzen und Medaillen*, Zürich 2004.

Fundamenterne af selve klosterbygningerne er i dag fritlagte og åbne for publikum. De er beskyttede af fredningsbestemmelser. Men som Finn Erik Kramer og Hans Krønegaard Kristensen for nogle år siden gjorde opmærksom på, er det paradoksalt, at vi således passer godt på det, som allerede er udforsket og velkendt, nemlig resterne af et klosteranlæg med kirke og bygninger rundt om en klostergård, mens det vi ikke kender, nemlig anlæg og aktiviteter udenom klosteret, ikke er beskyttet, men bliver ødelagt af intensivt landbrug⁹. Fundrigdommen på markerne giver dem ret – her er virkelig noget at komme efter. Man kan dog glæde sig over, at metaldetektoren i det mindste redder genstandene fra landbrugsredskaberne ødeleggelse og gødningens nedbrydning.

Som talrige andre af de seneste årtiers metaldetektorfund har de mange fund fra Æbelholt et stort uudnyttet potentiale til at gøre os klogere på fortidens samfund og økonomi. Hidtil er kun nogle af mønsterne blevet bestemt som et led i Nationalmuseets Danefæbehandling, mens andre afventer. Der er endnu ikke foretaget nogen samlet gennemgang og nogen analyse af fundspredningen på markerne. Det vil være et fantastisk og udbytterigt emne til en overordnet oversigt og tolkning, hvis der en gang bliver mulighed for det.

9 Påpeget af Finn Erik Kramer i forbindelse med forslag til udpegnings af kulturarvsarealer. Se også *Arkæologiske udgravninger i Danmark 2000*, s. 133, nr. 35. Diskuteret af Hans Krønegaard Kristensen, "Middelalderens klostre. En kompleks anlægstype med et mangeartet trusselsbillede", *Arkæologiske udgravninger i Danmark 2000*, København, 2001, s. 5-19, se s. 8-9.

The advertisement features a green background with white handwritten text. At the top right is the text "STOCKHOLM | ÄLMHULT". On the left, there's a circular logo with a stylized design. Below it, the text "MYNTAUKTIONER" and "I SVERIGE AB". In the center, the text "SVERIGES LEDANDE HANDELSPLATS" and "VÄLKOMMEN ATT KONTAKTA OSS!". Below this, it says "80 ÅR I BRANSCHEN" and "www.myntauktioner.se". To the right, there are two coins displayed against a background of faint, handwritten text. One is a silver coin with a profile of a man and the other is a gold coin with a similar profile. Both coins have inscriptions around the border.

PERSONALIA

Else Rasmussen

Else Ramussen har efter 40 års ansættelse på Nationalmuseet modtaget Den kongelige Fortjenstmedalje i sølv med ret til at bære samme. Hun blev ansat 11. december 1978, oprindelig på Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, men i dag står hendes navn ved indgangen til hele tre kontorer, nemlig som 1) enhedssekretær i Middelalder, Renæssance og Numismatik samt ved indgangen til 2) Antikvarisk-Topografisk Arkiv og endelig ved 3) Mønt- og Medaillesamlingen.

Else har taget universitetsexamen i kunsthistorie og kunne derved overtage det faglige ansvar for samlingen af medaljer i 1991. Hun blev straks derafter dansk delegat til den internationale medaljesammenslutning, FIDEM, og har siden rapporteret om Danmark til FIDEM's kongresser. Den smukke monografi *Harald Salomon – en dansk medaljør og billedhugger* udkom 2002.

Michael Andersen

Foto: Marie Th. Laursen

Oslo Myntgalleri AS

Mynter Medaljer Sedler Kjøp Salg Auksjoner

Åpningstider man-fre. 11.00-16.30. Lørdag stengt

Oslo Myntgalleri as
Tordenskioldsgt. 7,
0160 Oslo
Tlf 22 41 60 00
Faks 22 41 60 01
kontakt@oslomyntgalleri.no
www.oslomyntgalleri.no

David Michael Metcalf 1933-2018

Michael Metcalf, som døde 25. oktober 2018, var en alsidig og spændende numismatiker. Han var som assistant keeper knyttet til Heberden Coin Room, Ashmolean Museum, Oxford fra 1963 og som leder (keeper) fra 1982 til 1998. Her kunne han udfolde sin forskning, der centrerede sig omkring folkevandringstidens og vikingetidens numismatik i bred forstand, altså kort sagt middelalderen. Han var uhyre flittig, 23 bøger og henved 250 videnskabelige artikler kom fra hans hånd. Geografisk gik interessefeltet fra Byzans og Balkan over England til Norden. Her kan vi blot minde om hans indtrængende analyse af de sene 1900-tals møntfund i Ribe af sceattas med motiv 'Wodan/Monster'. Hans konklusion var, at der var en overvældende sandsynlighed for den store udmontring af denne type netop var sket i Ribe i 700-tallet.

Metcalf, der var præstesøn, studerede i Cambridge og var en tid elev af Philip Grierson. Han skrev disputats om de middelalderlige Balkan-møntninger og kastede sig så over de tidligt middelalderlige mønttyper Thrymsas og Sceattas, heriblandt altså Ribe-mønsterne. Han sluttede sine monografier med et atlas over engelske møntfund cirka 973-1086 (1998). En del af hans overvejelser omkring Ribeudmøntningerne og vikingetidens nordiske møntvæsen blev fremlagt i hans taler i de fem år som præsident for Royal Numismatic Society; derefter blev talerne trykt i *Numismatic Chronicle*, se nedenfor.

Undertegnede skylder Metcalf stor Tak fordi han sørgede for, at jeg som nyudnævnt og uerfaren overinspektør for Den kongelige Mønt- og

Medaillesamling i 1985 fik en måneds studieophold på hans museum i Oxford, hvor han – i kraft af sit eksempel – lærte mig, at en leder af en stor museumssamling ikke først og fremmest skulle bruge sin tid på administration, men på forskning. Metcalfs indsats blev i øvrigt anerkendt af universitetet i Oxford med en professortitel 1996.

Han var i mange år en flittig foredragsholder, også demonstreret ved invitationer og rejser i de nordiske lande. Som pensionist trak Michael Metcalf sig med sin hustru Dorothy tilbage til sin barndoms Yorkshire, hvor de afsluttede 60 års ægteskab med i en årrække at leve på landet.

Jørgen Steen Jensen

Bibliografi i udvalg

Coinage in the Balkans 820-1355, Thessaloniki 1965; reviderede udgaver 1970 og 2016.

Redaktion med Mark Blackburn, *Viking Age*

Coinage in the Northern Lands, British Archaeological Reports. International Series, 122, Oxford 1981.

'Nyt om sceattas af typen Wodan/monster', *NNUM* 1986, s. 110-20.

Thrymsas and Sceattas in the Ashmolean Museum, 1-3, Ashmolean Museum, Oxford og Royal Numismatic Society, London 1993-94.

'The President's Adress. Viking-Age Numismatics, 1-5', *Numismatic Chronicle*, bind 155-59, London 1995-99.

An Atlas of Anglo-Saxon and Norman Coin finds c. 973-1086, Ashmolean Museum, Oxford og Royal Numismatic Society, London 1998.

En udførlig nekrolog af efterfølgeren Nick Mayhew, *The Guardian*, 19. november 2018.
The Digital Library Numis har en mængde af Metcalfs artikler.

Foto: Nick Mayhew,
Ashmolean Museum,
Oxford

FORENINGER & KABINETTER | NNU

Nordisk Numismatisk Union

Grundlagt 1935

Formand 2017-2020:

Eirikur Lindal

Medlemmer:

Dansk Numismatisk Forening

Grundlagt 1885

Formand: Preben Nielsen

Hjemmeside: numismatik.dk

E-mail: formand@numismatik.dk

Føroya Myntsavnarafelag

Grundlagt 1989

Formand: Jóhannes Andreasen

Hjemmeside: myntsavnarafelag.qsite.dk

E-mail: ja@kallnet.fo

Myntsafnarfélag Íslands

Grundlagt 1969

Formand: Eirikur Lindal

Hjemmeside: mynt.is

E-mail: eirikur@lindalsal.is

Norsk Numismatisk Forening

Grundlagt 1927

Formand: Carl Henrik Størmer

Hjemmeside: norsknum.org

E-mail: gunnar@oslomyntgalleri.no

Numismatiska Föreningen i Åbo

Grundad 1937

Ordförande: Tom C. Bergroth

E-post: tom.bergroth@turku.fi

Skånes Numismatiska Förening

Grundad 1931

Ordförande: Bernt Thelin

Hemsida: sknf.se

E-post: foreningen@sknf.se

Suomen Numismaattinen Yhdistys/

Numismatiska Föreningen i Finland

Grundad 1914

Ordförande: Petteri Järvi

Hemsida: snynumis.fi

E-post: sny@snynumis.fi

Svenska Numismatiska Föreningen

Grundad 1873

Ordförande: Jan-Olof Björk

Hemsida: numismatik.se

E-post: info@numismatik.se

Den kongelige Mønt- og Medaillesamling,

Nationalmuseet

Frederiksholms Kanal 12, 1220 København K, Danmark

Michael Andersen

Hjemmeside: natmus.dk

E-mail: michael.andersen@natmus.dk

Kungl. Myntkabinetet

Slottsbacken 6, Box 5428, 114 84 Stockholm, Sverige

Cecilia von Heijne

Hemsida: myntkabinetet.se

E-mail: Cecilia.vonHeijne@shm.se

Historiska museet vid Lunds Universitet

Krafts torg 1, 223 50 Lund, Sverige

Gitte Tarnow Ingvardson

Hemsida: luhm.lu.se

E-post: gitte.ingvardson@luhm.lu.se

Myntkabinetet, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Frederiksgate 2, Oslo

Postadress: Postboks 6762. St. Olavsplass, 0130 Oslo

Håkon Roland

Hjemmeside: khm.uio.no

Epost: hakon.roland@khm.uio.no

Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns

Einholt 4, 105 Reykjavík, Island

Sigurdur H. Palmason

Hemsida: sedlabanki.is

E-mail: shp@cb.is

Nationalmuseets Myntkabinett

Mannerheimintie 34, P.O. Box 913

00101 Helsinki, Finland

Jani Oravissjärvi (vikarie)

Hemsida: nba.fi/sv/nationalmuseum

E-post: jani.oravissjärvi@kansallismuseo.fi

Numismatiska Forskningsgruppen,

Stockholms universitet

106 91 Stockholm, Sverige

Professor Kenneth Jonsson

Hemsida: archaeology.su.se/

numismatiska-forskningsgruppen

E-post: kenneth.jonsson@ark.su.se

Uppsala universitets myntkabinett

Besöksadress: Universitetshuset, Biskopsgatan 3

Postadress: Gustavianum, Uppsala universitets museum,

Akademiagatan 3, 753 10 Uppsala, Sverige.

Ragnar Hedlund

Hemsida: coincabinet.uu.se

E-post: myntkabinetet@gustavianum.uu.se

Sælg mønter på auktion

Christian IV,
Speciedaler 1596.
Vurdering: 100.000 kr.

Frederik III,
Speciedaler, u. år (1668).
Vurdering: 30.000 kr.

Christian IV,
Dukat 1645,
"Hebraeertype".
Vurdering: 20.000 kr.

BRUUN RASMUSSEN
MØNTAUKTIONER

Baltikavej 10
2150 Nordhavn
Tel +45 8818 1111

Søren Frichs Vej 34 D
8230 Åbyhøj
Tel +45 8818 1100